

РОМИТЕ СО ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА СТРАТЕШКИТЕ ЦЕЛИ И ИНТЕРЕСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

„Не е идеално сè додека не сме единствени во остварувањето на поставените цели коишто ги дискутираме. Контекстот е динамичен и променлив, додека јавно поставените цели се откриени позиции во даден временски интервал на вклучените страни што може да влијаат и да го менуваат контекстот во кој дејствуваме“

Рома Индекс е електронски весник на Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“.

Како гласило на Здружението, препознатлив лидер за поддршка и развој на проактивни и квалитетно едуцирани Роми, наша цел е да го информираме, едуцираме и забавуваме читателот за прашања од секојдневниот живот, поврзани со образованието, младите, ромскиот идентитет и актуелни теми и проблеми со кои се соочува општеството. Да информираме за успешни личности, но и да изградиме индивидуалци кои активно ќе бидат вклучени во процесите на креирање и донесување јавни политики на локално и на национално ниво.

Средствата за електронското списание Рома Индекс, како дел од проектот се обезбедени од Ромскиот образовен фонд (РЕФ) од Будимпешта.

Изнесените мислења и ставови во ова електронско списание не го одразуваат ставот на организацијата и донаторот.

За издавачот:

Здружение на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“
- ISSN 2545-4005

Проектен тим на Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“:

Силхан Саитов, Проектен менаџер
Сеара Сулејман-Османи, Финансиски офицер
Фикрија Таир, Проектен координатор
Инес Амет, Проектен асистент

Контакт:

Адреса: „11 октомври“ бр.8/1-2, 1000 Скопје
Телефон: 076/22 55 68
e-mail: office@romaversitas.org.mk

НОВИНАРСКИ ТИМ:

Одговорен уредник за Рома Индекс бр.9
АЛМИРА ФАСЉИИ студент на Правен факултет, УКИМ

ИДРИЗ ДУРМИШ, студент на Природно-математички факултет, УКИМ

ЕЛСОН ИЉАЗ, студент на Бизнес Администрација, УГД

ХУРИЈА МУКАИПОВСКА, студент на Правен факултет, УКИМ

СУНАИ САБРИОСКИ, новинар
Ромаверзитас Алумни

ИНФО

автори: Алмира Фасљи и Хурија Мукаиповска

РОМАВЕРЗИТАС ПАНЕЛ ДИСКУСИЈА „Како до (по)квалитетно образование во Шуто Оризари?“

Недостатокот на кадар од ромска популација сериозно влијае на квалитетот на образование во општината Шуто Оризари, е еден од заклучоците кој произлезе од панел дискусијата „Како до (по)квалитетно образование во Шуто Оризари“, во организација на здружението на граѓани „Ромаверзитас“.

[ПРОЧИТАЈ ПОВЕЌЕ](#)

Се одржа првата работилница за истражувачка работа

Кои се истражувачките фази и како се изработува нацрт истражување, како се формулира проблем, што се научни а што ненаучни методи, како се селектира примерок за истражување и теми поврзани со...

[ПРОЧИТАЈ ПОВЕЌЕ](#)

Студентите Роми добија свои претставници

Студентите Асиб Зекир и Руфат Демиров се идните претставници на академската заедница Роми кои користат услуги од проектот „Ромаверзитас - со поддршка за развој кон лични и колективни еднакви пристапи и можности“. Првата своја средба со студенетите ја остварија пред неколку дена на Правниот факултет во Скопје каде разговараа за...

[ПРОЧИТАЈ ПОВЕЌЕ](#)

Студентите се стекнаа со техники за ефективно и ефикасно учење

Деветнаесет студенти беа дел од еднодневната работилница „Техники за ефективно и ефикасно учење“. Студентите учеа за психолошкиот однос кон учењето, за стресот и стравот од неуспех, како и за...

[ПРОЧИТАЈ ПОВЕЌЕ](#)

ИНТЕРВЈУ

автор: Сунаи Сабриоски

Интервју со Ферки Демировски - Бизнисмен и основач на "BEonTEL"

Ризикувајте и започнете сопствен бизнис. Ова е реченицата која ја диктираат голем број на бизнисмени се со цел да ги мотивираат младите да започнат со развој на сопствените идеи преточувајќи ги во бизнис кои ќе им овозможат во иднина да станат финансиски независни. На оваа тема и многу повеќе разговаравме со Ферки Демировски - Бизнисмен и основач на "BEonTEL"

[ЛИНК КОН ИНТЕРВЈУТО](#)

ВИДЕО ПРИЛОГ

автор: Сунаи Сабриоски

Ромите со Декларација за стратешките цели и интереси во Република Македонија

За првпат Ромите седнаа на иста маса и заеднички усвоија Декларација за стратешките цели и интереси во Република Македонија. Иницијативата за единство и заложба на Ромите ја предводат три граѓански организации „Ромаверзитас“, „Ромалитико“ и „Романо Авази“. Претходно, политичари, претставници на граѓанскиот сектор, бизнисмени, лингвисти, историчари, студенти и алумни, вработени во јавната администрација и ромската заедница и ромски медиуми, разговараа за своите интереси и приоритети.

[ЛИНК КОН ВИДЕО ПРИЛОГОТ](#)

ТЕАТАРОТ И РОМИТЕ

автор: Елсон Иљаз

Ромите се познати по многубројните таленти, како што се извонредните вокални способности, одличното свирење разни инструменти, изведувањето акробации, циркузот, глумата... Во овој број на Ромаиндекс, ќе посветиме внимание на талентот и поврзаноста на Ромите од Македонија со глумата во театар.

Глумењето во театар кај ромската популација во Република Македонија се актуелизирала уште во далечните 70-ти години на минатиот век со појава на културното уметничко друштво "Phralipe" (Братство) и "Театарот на Ромите". Театарот на Ромите бил формиран во 1971 година во Скопје од страна на Рахим Бурхан, составен од група аматери со извонреден талент за глума. За брзо време "Phralipe" се пробил на театарските простори низ цела поранешна Југославија. Со освојувањето на југословенските театри, "Phralipe" почнал да се афирмира и низ Европа.

Во периодот меѓу 1971 и 1990 година, КУД "Phralipe" работел во Скопје, во скромни услови и со поставување една до две претстави годишно. Репертоарските претстави биле разновидни, воглавно ги театрализирале ромските песни, ромските митови и ромските легенди, ромскиот живот низ историја и сегашноста.

Во периодот помеѓу 1990 и 1999 година театарската уметност се соочувала со делумна стагнација, која придонела кон нова идеја за театар насловен "Romano Polo" (Ромско срце) во 1999 година. По намалување на интензитетот на работата на првиот ромски театар, се појавуваат повеќе, воглавно, аматерски ромски театри. Меѓутоа се зголемува и бројот на дипломирани актери и режисери Роми.

Покрај овој театар, се појавуваат и многу други ромски театри меѓу кои „Рома“, „Суно е Роменгоро“, „Фадилони“, „Пхаравде иле“, „Романо тхагар“ и театарската работилница „Баирска светлина“ од Битола. Во 2000-тата година, покрај учеството на многу меѓународни фестивали и освоени бројни награди, театарската младина во Македонија покренува иницијатива за Ромски театарски фестивал наречен "Garavde Muja" (Скриени Лица).

Денес Ромите може да се пофалат со повеќе професионални дипломирани актери и режисер, со изградена кариера во Македонија, Емра Куртишова, Џенгис Хусеин, Санела Емин, Емир Реџеџи, Неџо Осман, м-р Орхан Јашаровски и други актери.

Во текот на 2017-тата година во Република Македонија се даде посебно внимание на форум театрите како тренд. Многу невладини организации, на коишто целна група им се припадниците на ромската етничка заедница, се обидуваат да го живнат аматерскиот театар и да го разбудат природниот талент на Ромите. При крајот на минатата година, од страна на невладините организации Хера, Кхам и Сонце се организираше форум-театар наречен "Приказни од чекална". И здружението за заштита и едукација на деца и млади Роми – „Прогрес“ организираше форум театар насловен "И Ромите се луѓе".

И во двете организации на форум театри, темата е од областа на дискриминацијата во обид таа да се спречи.

Воглавно, театрите на Ромите секогаш разработуваат теми генерално поврзани со маката, патувањето, соочувањето со предизвиците, а заедно со нив секогаш и ромската песна.

Ромските театарски фестивали, сè уште се одржуваат, додека ромските театри иако пасивни, сè уште се опстојуваат.

Уште не е оформен професионален културен центар за Ромите

” Ромски театри во Македонија има, да, ама тоа се аматерски театри кои што се занимаваат со аматеризам уште од времето на Рахим Бурхан. Театарот “Pralipe” (Братство) постои и функционира околу 40 години и од тогаш наваму има само неколку професионални актери Роми. Меѓу нив сум и јас, Орхан Јашаровски, Емра Куртишова, Џенгис Хусеини, Емир Реџеми и други, но за жал, сè уште не е оформен професионален културен центар за културни настани за Ромите коишто патем имаат голема историја, голем идентитет и огромен талент на сцена и филм.

Во последниве неколку години многу невладини организации ги превземаа организирањата на културните настани. Ромски перформанси има само таму каде што има мала финансиска поддршка, која што во крајниот момент завршува во хуманитарни цели. Моментално функционираат неколку ромски театри : Романо Ило, Рома Театар и неформална група од основното училиште „Браќа Рамиз и Хамид“ и средното училиште на Град Скопје „Шаип Јусуф“, кои што ги организирам јас со моја актерска подготовка.

Пред некое време е одиграна претстава организирана од Рома Театар под наслов „Roma refreshment“. Во моја организација се одиграни: „Логор 545, новогодишни претстави и претстави организирани во чест на Меѓународниот ден на Ромите – 8-ми април.

Сè уште немаме професионален културен дом, иако имаме убава вест од актуелниот градоначалник на Општина Шуто Оризари дека за брзо време е планирана изградба на ромски театар во општината.

По ова ќе остане да работиме на успешност во ромската култура.

Има ромски театри и во Куманово, во Делчево и во Битола, но сите, за жал, се аматерски. Најискрено се надевам дека еден ден ќе имаме професионален ромски театар и со тоа ќе се развие и ќе се даде важност на Ромската култура. ”

Санела Емин, дипломирана актерка Ромка

КАКО ДО ПОУСПЕШНО УЧЕЊЕ?

автор: Идриз Дурмиш

Студентските денови се најубавиот период од животот. Полни со забава, социјализација, активности, но и учење и надградување на своето знаење. Многумина се сведоци на тешките периоди на полагања, учење голем број страници и меморирање многу информации. Меѓутоа, што поточно се случува во нашиот мозок кога учиме? Каде се складираат информациите? Како полесно да го научиме материјалот за испит и каква храна треба да внесуваме за да се олесни процесот на учење?

Една од најкомплексните структури во целиот универзум е човековиот мозок. Во него се одвиваат сите свесни дејства, вклучувајќи го и процесот на учење. Нашиот мозок е изграден од милијарда неврони (нервни клетки). Секој неврон формира околу 1000 врски (синапси) со други неврони и вкупниот број синапси во мозокот изнесува околу трилион (милион милиони). Поради големиот број неврони и синапси, капацитетот на мозокот за складирање информации изнесува околу 2.5 петабајти (или милион гигабајти). За споредба, само еден петабајт информации е еквивалентен на 13,3 години HD телевизиска емисија без престан или 4,7 милијарди книги.

Врз основа на експериментални истражувања, докажано е дека хипоталамусот (дел од меѓумозокот) е одговорен за складирање на краткотрајното помнење т.е помнење за „свежи“ случувања. Долготрајното памтење е поврзано со повеќе области на мозочната кора, а најмногу со темпоралниот резен. Овде се складираат оние информации на кои се сеќаваме цел живот. Според последните истражувања, докажано е дека при долготрајното помнење се синтетизираат нови специфични протеини (нивната синтеза е зависна од геномот на невронот). Освен новите протеини, во процесот на учење учествуваат и невротрансмитерите, одредени аминокиселински секвенци, хормони (како на пример, адреналин и норадреналин) и други.

СОВЕТИ ЗА ПОЛЕСНО УЧЕЊЕ:

1 Подвлекување важни реченици

Се препорачува прво да се прочита целиот текст, истиот да се разбере и да се подвлечат најважните информации. Анализите покажуваат дека ваквиот начин на учење е многу ефективен кај студентите. Доколку подвлекуваме сè и сметаме дека сè е важно, тогаш не сме ја разбрале содржината и суштината на текстот.

2 Распоредено повторување (spaced repetition)

Постои релативно нова техника за учење, наречена „распоредено повторување“ (spaced repetition). Оваа техника вклучува распоредување на информациите на помали делови и нивно повторување подолг временски период. На пример: за меморирање на целиот периоден систем на елементите, се учат неколку колони секој ден и се повторуваат секој нареден пат пред учење на нова колона.

3 Локација (средина) на учење

Постои теорија наречена „асоцијативно учење“ која објаснува дека локацијата (средината) премногу влијае во процесот на учење и помнењето. Според оваа теорија, доколку се учи во средина (на пример библиотека) која е слична со средината каде се одржува испитот (на пример, амфитеатар), тогаш учењето е поефективно и резултатите се подобри.

4 Концентрација (фокус)

Нашиот мозок не може да врши повеќе работи истовремено (мултитаскинг). Потребна е одредена ментална енергија при менување на различните активности. Поради ова треба да се отстранат сите предмети кои го одземаат вниманието (како на пример, мобилен телефон).

5 Креирање ментални асоцијации преку поврзување на новите со веќе познати информации

Оваа техника е корисна при учење нови зборови/термини (странски јазици или предмети со посебна терминологија), бидејќи новиот збор полесно

се запомнува доколку се креира асоцијација со веќе позната содржина во нашиот ум. Во тој случај, кога ќе треба да се користи новата информација, се креира полесен пат преку асоцијација за нејзино наоѓање.

6 Сон (одмор)

Направено е истражување во Франција каде што е констатиран пропорционалниот сооднос меѓу спиењето и успешното учење. Испитаниците требало да научат 16 нови (странски) зборчиња и биле поделени во две групи: првата група биле одморена, со доволно количество сон, а втората не. Резултатите покажале дека испитаниците со доволно количество сон подобро и побрзо ги научиле новите зборчиња, за разлика од втората група.

7 „Презентирање“ на научениот материјал

„Ако не можеш да го објасниш она што го знаеш на едноставен начин, тогаш ниту самиот не го разбираш“ – е една од познатите изреки на Алберт Ајнштајн. Ова може да се примени и во процесот на учење. Научениот материјал може да се „презентира“ на друг, со тоа ќе се направи самопроверка, а и ќе се повтори материјалот.

Нема уникатен рецепт за успешно учење

Најважно е дека нема еден уникатен рецепт за успешно совладување нови информации што може да го користат сите студенти. Битно е да се применува некоја од методите и да се следи прогресот (доколку го има). Секој од нас функционира на различен начин, живее во различен контекст и учи различна материја, односно применува различни вештини во својата работа. Сето тоа влијае на изборот на техника за учење и помнење. Важно е да идентификуваме што најмногу ни одговара нам и потоа континуирано да се применува соодветната техника. Така ќе воспоставиме континуиран систем на самодисциплина. За мене лично, во текот на моите студии, особено ми помогна таканаречената “техниката на учење во блокови” (blocks of time), односно планирање на учење во период од 60 минути со пауза од 15-20 минути и повторно учење нова содржина во период од 60 минути.

Мануела Демир

дипломиран психолог и магистер по политички науки

Здрава храна – подобри резултати

Поаѓајќи од фактот дека за долготрајното помнење (учење) се јавува синтеза на нови протеини, се препорачува храна богата со протеини (месо, млеко и млечни производи, јајца, соја итн.). Освен во секојдневната исхрана, рибата се препорачува и при учење затоа што содржи многу протеини и омега-3 масни киселини кои се есенцијални за функционирање на мозокот. Јајцата, исто така, се извонреден извор на протеини кои се наоѓаат во белката. Освен протеини, белката е богата и со различни минерали, како: калциум, магнезиум, калиум, селен, фосфор итн. Жолчката на јајцето содржи есенцијални масни киселини, липосолубилни витамини (витамини растворливи во липиди), холестерол, витамини итн.

Овошјето и зеленчукот се важни за одржување на сите функции на целиот организам, но особено се важни за мозокот при процесот на учење. Природните шеќери во овошјето му даваат енергија на организмот. Од целата енергија која е потребна за функционирање на организмот, дури 20% користи мозокот. Витамините во овошјето и зеленчукот имаат круцијална улога во меморирањето, фокусирањето (концентрирање), формирање на нови „патеки“ во мозокот (витамин К), претставуваат природни катализатори (ензими) и регулатори на голем број биохемиски реакции во организмот.

Во овошјето и зеленчукот се наоѓаат и антиоксиданти кои ги штитат клетките од штетните слободни радикали. Слободните радикали се нестабилни молекули кои можат да се поврзат за различни структурни молекули на клетката и може да ги оштетат.

Исто така, важно е при учење да се внесува доволно количество вода. Мозокот е мека структура изградена од 73% вода. Недостигот на вода негативно влијае на вниманието, концентрацијата, меморијата, како и когнитивните способности.

ПАТОТ ДО УСПЕХОТ НИКОГАШ НЕ ЗАВРШУВА!

автор: *Тефик Сали*

Да се биде успешен значи да се биде континуирано посветен, трпелив, упорен и мотивиран со јасно поставена визија и цели. Истовремено, тоа бара и огромни жртвувања кои патем ја чинат разликата меѓу успешните и неуспешните луѓе. Од тука произлегува и познатата изрека “Патот до врвот е тежок и полн со трње, но погледот од таму е најубав”. Сепак, некои од нас додека уживаат во погледот од тој врв, всушност, увидуваат дека околу се простираат уште многу други повисоки врвови и во истиот момент горат од желба да видат каков е погледот и од таму. Впрочем, тука е суштината за тоа кој ќе биде помалку, а кој повеќе успешен.

Основно и средно образование завршив во Тетово. Бев единствениот Ром во двете училишта. Растев со самохран невработен родител, кој и покрај сите социо-економски бариери успеа, истовремено, да школува две деца. Но, тоа за мене не беше пречка. Напротив, мотив повеќе за да бидам првенец на генерација и носител на одлики и признанија од голем број натпреварувања на општинско и национално ниво. Моите соученици и наставници, во ниту еден момент, не гледаа кон мене како валканото и невоспитано ромче, туку некој кој е рамноправен со нив и истовремено гордост на училиштето. Фактот што бев

единствениот Ром во училиштето многу ми помогна да го сфатам начинот на размислување на не-Ромите и истовремено да го најдам своето место во таквата заедница. Многумина ми велеа „Ти не си како вашите“, а јас одговарав „Можеби ти си изненаден/а и не сакаш да ја смениш сликата за нашите и затоа ми го велиш ова“.

Како најуспешен ученик во средното медицинско училиште (отсек медицинска сестра-техничар) бев единствениот кој се одлучи да студира општа медицина на Медицинскиот факултет во Скопје. Голем дел од професорите негодуваа на мојата одлука, обидувајќи се да ме разубедат дека таму немам никакви шанси, дека тоа е факултет за докторски деца, дека мојот родител нема да ги издржи трошоците итн. Сепак, цврсто бев решен да го остварам својот сон и сите нивни зборови ми даваа само ветер во грб, односно поголема мотивација за успех.

Не беше ниту малку лесно, но на крајот упорноста и жртвувањата се исплатија. На приемниот испит успеав да собирам доволно поени за да бидам еден од 60-те студенти финансирани од државата. Исто така, успеав да добијам и кревет во државниот студентски дом Пелагонија, каде повторно бев единствениот Ром. Да се добие титула доктор на медицина не е воопшто лесно, но бев силно мотивиран и подготвен да се одрекам од многу нешта за да стигнам до целта. И ете успеав,

завршив во најбрз можен рок, без ниту еден паднат испит.

Благодарение на шестгодишните студии во главниот град се стекнав со многу животни и професионални искуства, вештини, знаења и вредности кои ја моделираа мојата личност и карактер. За време на студентските денови активно учествував во многу ромски невладини организации, каде што научив дека неформалното образование многу придонесува да се биде успешен професионалец.

Една од организациите која ми овозможи професионално усовршување е и „Ромаверзитас“. Тука запознав многу студенти Роми со кои се дружевме, разрешувавме дилеми, креиравме планови и идеи како да помогнеме во решавање на ромското прашање. Истовремено бевме дел и од многу обуки, работилници, проекти и семинари кои многу придонесоа за мојот личен и професионален развој.

Со голем дел од овие студенти, кои денес се експерти во своите области, секојдневно си помагаме и заеднички дејствуваме за подобрување на ситуацијата на ромската заедница во Македонија и пошироко.

Исто така, вклучен сум и како експерт во здравството во голем дел проекти и активности поврзани со Роми. Како дел од Ромаверзитас бев и сè уште сум на располагање како ментор на студентите кои студираат медицина.

Најголемиот број студенти кои ги менторирал успешно ги положија своите испити за кои се соочуваа со потешкотии.

Денес, петта година работам во примарното здравство и сум еден од најуспешните доктори по општа медицина. Неодамна бев ангажиран од Министерството за здравство во проектот „ТВОЈ ДОКТОР“ како единствен од сите матични лекари во Македонија. Индикатор за мојот успех и квалитет се насмевката и задоволството на моите пациенти

(во моментов околу 1800). Во секојдневната работа како доктор ме води мотото “Прави го на другите она што би сакал да ти го прават тебе”.

Но, како што нагласив, патот кон успехот никогаш не завршува. Барем не за мене. Во периодов инвестирам во себе и за брзо време се надевам да се стекнам со титула специјалист.

Министерство за здравство
Ministria e Shëndetësisë

**ТВОЈ ДОКТОР
МЈЕКУ УТ**

КОМЕНТИРАМ ЗНАЧИ ПОСТОЈАМ

ЗАДОЦНЕТА ПРАВДА: ДЕЦАТА РОМИ ВО СИСТЕМОТ НА ДРЖАВНА ЗАШТИТА

автор: *М-р Сенада Сали, правник во Европскиот Центар за Права на Ромите (ЕЦПР), Будимпешта*

“Нашите деца се диспропорционално застапени во системот на државна заштита во споредба со бројноста на нашата група во вкупното население на државите во кои живееме”

Како илустрација за кажаното, во округот Ноград, во Унгарија дури 80% од децата ставени под државна заштита се од ромска етничка припадност. Во Албанија, кога станува збор за деца Роми ставени под државна заштита овој број е повеќе од половина од вкупно згрижените деца, односно 58.8%. Неодамна, ЕЦПР доби сознанија дека сличен тренд навидум постои и во домовите низ Република Македонија. Конкретен пример за тоа е Државната институција за згрижување на деца “25 Мај”, каде 22 од вкупно 32 згрижени деца, се од ромска етничка припадност.

Постои силна корелација помеѓу длабоката сиромаштија, тешката депривација и диспропорционалната застапеност на ромските деца во системот на државна заштита. И покрај тоа што одвојувањето на децата од нивните биолошки родители исклучиво од материјални причини е сосема спротивно на она што мнозинството закони и меѓународни конвенции за заштита на децата го предвидуваат,

особено во контекст на принципот на најдобар интерес на детето, сиромаштијата на ромските семејства е најчесто клучниот фактор за повеќето отстранувања.

Во пракса социјалните работници водени од нивните негативни стереотипи за Ромите во контекст на способноста и начинот на одгледување и воспитување на нивните деца, многу почесто оптираат кон фрагментирање на ваквите семејства преку одземање на нивните најмили, иако Законите за Семејства тоа го регулираат како навистина последен избор, по претходно обезбедена сеопфатна поддршка, советување и зајакнување на ваквите семејствата.

Дополнително, двостраната врска помеѓу сиромаштијата и маргинализираноста претставуваат силна пречка за оневозможување на повратокот на овие деца во своите семејства и доведуваат до нивна дополнителна дискриминација и виктимизација, штом еднаш се најдат во системот на државна заштита.

Како резултат на сознанијата за ваквиот веќе распространет негативен тренд на одвојување на ромските деца од нивните семејства и сведоштвата кои уште во периодот Април/Мај, 2017 година како правник ги добив од страна на родителите на три малолетни девојчиња (на возраст од 12, 14 и 16 години) кои како резултат на негрижа од вработените во Домот

“25 Мај” биле чест предмет на исчезнувања, сексуални злоупотреби и принудна работа, активно се ангажирал овие злоупотреби да добијат соодветна правна разрешница. Па така, веднаш пристапив кон обезбедување приватен адвокат за застапување на интересите на засегнатите родители.

По извршените детални и сложени истражувања на случајот и непосредна консултација со семејствата, иако постоеја низа правни пречки и недоречености од процедурална природа, во својство на полномошник на родителите на девојчето, а во име на ЕЦПР и биолошките родители беа преземени следните правни дејствија:

- поднесен е предлог за враќање на родителските права на биолошките родители на првото девојче и барање за информација од ЦСР во однос на невраќањето на родителските права на мајката на останатите две девојчиња;
- жалба до МТСП за неспроведување на правосилно судско решение од страна на ЦСР;
- барање до ЦСР за поведување дисциплинска или судска постапка за несовесно, неодговорно и непрофесионално работење на

поставениот старател на детето и на Домот;

● кривична пријава до ОЈО против старателот и против Домот;

● граѓанска тужба за утврдување на дискриминација по основ на етничка припадност во име на родителите на сите три девојчиња против МТСП, ЦСР и Домот.

За овие особено комплексни и итни случаи надлежните институции молчеа се до 15-ти Февруари, 2018 (односно, минатиот месец) кога од име на ЕЦПР решив да објавам

посебна статија на оваа тема, под наслов: “ОТКРИЕНО СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВУВАЊЕ НА РОМСКИ ДЕВОЈКИ ПОД ДРЖАВНА ЗАШТИТА ВО МАКЕДОНИЈА”¹ и истата да ја проследам до сите медиуми, меѓународните институции и пошироката јавност.

Цели 11 месеци, институциите чекаа на ваков притисок со цел да преземат некакво дејствие со кое би ги заштитиле девојчињата кои беа и за жал сеуште се одвоени од нивните семејства и се жртви на низа правни повреди, вклучувајќи: повреда на член 9 од Уставот на Р.М., член 4, 12 и 14 од Законот за заштита на деца, член 87

и 92 од Законот за Семејство, член 3 и 6 од Законот за спречување и заштита од дискриминација, член 3 и 8 земени заедно со член 14 од Европската конвенција за човекови права, Член 2,3,19 и 20 од Конвенцијата за правата на децата и многу други.

ЕЦПР и понатаму ќе продолжи правно да ги застапува интересите на овие и сите други ромски семејства и индивидуи чии фундаментални права се прекршени како резултат на расизмот кој владее во институциите на системот.

¹ <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-pr-exposing-sexual-abuse-of-romani-girls-macedonian.pdf>.

РОМСКИТЕ БАЛОВИ ВО РМ КУЛТУРОЛОШКА И СОЦИОЛОШКА АНАЛИЗА

„Ромските балови не се дел од ромската култура“

автор: **д-р Љатиќ Демир**, професор по ромски јазик, книжевност и култура, Филозофски факултет Загреб, Катедра по Ромистика

Деновите во кои се одржуваат овие балови (кои, за жал, кај народот се сметаат дека се замена на славењето на традиционалниот празник) се дел од традиционалната ромска култура. Во тие денови (од 12-17 јануари) се обележувале големите Денови на Гуската (во народот попознат како Папињакоро диве, Василица или Васуљица).

Ромите овие празници ги слават поради традицијата што им останала од постарите и може да се каже дека денеска и не постојат Роми кои може да ја објаснат причината за нивното славење. Честопати овие празници се поистоветуваат со празниците на другите народи кои се слават на истиот датум. Но, малку е познато дека тие празници, Ромите ги слават од сосема други причини.

Празникот Василица го слават поради легендата која со генерации се пренесувала меѓу самите Роми, а во таа легенда се вели дека Ромите во дамнешно минато, кога бегале од теророт на освојувачите, дошле до Големата Вода и единствениот спас за да дојдат до копното бил да го препливаат морето. Но, бидејќи поголемиот дел од нив биле жени, деца и старци, влегле во водата и постоела опасност да се удават. Тогаш Бог за да ги спаси им пуштил гуски кои успеале да ги спасат од давење и да ги однесат до копното. Поради таа дамнешна

случка и милоста на Бога, секоја година ја слават Василица како нивен традиционален празник. На тој ден тие ја искажуваат својата голема благодарност кон Бога и големата почит кон гуската. Вообичаено е секоја година на 12 јануари да се колат гуските и во периодот до 14 јануари во нивниот дом да не влегува ниту еден човек кој не е член на семејството (најчесто сите на кои им ја раскажувавме легендата не прашуваа зошто Ромите ги колат гуските кои во дамнешно време ги спасиле.

Според митологијата на Ромите, многу често се среќава верувањето дека од жртвите кои се принесуваат при некои традиционални обреди треба да се извадат срцето и црниот дроб. Тие имаат обележје дека среќата што некогаш ја имале Ромите треба да остане во нив. Тој обред се користи на денот на колење на гуските кога целото семејство прави закуска составена само од срцето и црниот дроб на гуската).

Рано пред зори, на 14 јануари, домот на семејството што го слави празникот Василица, го посетува човек кој Ромите го нарекуваат полазник (тој човек е однапред одреден од страна на семејството да ги посети прв и за него се смета дека ќе им донесе среќа и благосостојба). Затоа тој со себе носи пари и пченица и при влегувањето со рака ги фрла нагоре велејќи: „Нека Ви е аирлија. Бог

нека Ви даде среќа и благосостојба. Оваа година помалку, до година повеќе“. Пред полазникот се поставува трпеза составена од јадење и пиене, а како специјалитет се сервира т.н. „пача“ направена од лук и главата, вратот, крилата и нозете на гуската.

Пачата се подготвува на специфичен начин. Откако ќе се олади, таа од течна преминува во цврста состојба. Овој премин на пачата од течна во цврста состојба го симболизира спасувањето на Ромите од Големата вода и доаѓањето на копно. Најпрвин од пачата пробува полазникот, а потоа домаќинот на куќата.

Значењето на пачата е во тоа да се даде благодарност на деловите од гуската кои ги спасиле Ромите да не се удават во Големото вода. По заминување на полазникот, во домот на семејството кое го прославува овој традиционален празник, може да дојдат сите роднини и пријатели за да го честитат празникот.

При славењето на овој празник, Ромите се организираат во групи и одат во домот на секој од членовите на групата каде си честитаат и ја пробуваат пачата на домаќинот.

Ова организирање се должи на традицијата и верувањето дека сите Роми треба да ги поврзе духот на гуската и дека треба да се сочува единството на Ромите.

Што всушност претставуваат баловите?

Првите балови се појавуваат во 18-от век. Биле организирани од различни причини. Младите девојки оделе на бал дури кога ќе наполнеле 18 години, а младите момчиња, занаетчиските калфи и трговските помошници оделе на бал дури кога ќе ги изучеле занаетите. Интелектуалната младина одела на балови откако ќе положила матура.

Баловите во првата половина на 19-от век често се организирале во чест на родендените и имендените на австриските владетели, а во втората половина на векот се организирале за собирање финансиски средства за основање на институции од национално обележје.

Се разликувале по сталешката припадност на учесниците. Најпрестижни биле нобл баловите (аристократските), додека пургерските (граѓански и занаетчиски) биле помалку отмени.

Што се посакува да се направи ако се замени големиот ромски традиционален празник со т.н. балови?

Ромските балови се замена на големиот ромски василичарски концерт кој традиционално се одржувал во Скопје на 4-от ден на Василица. Овој настан, всушност, претставувал големо дружење со песна и игра и најчесто бил организиран од КУД „Пхралипе,“ (Братство - уште една асоцијација на традиционалниот ден Василица).

Современото славење на Василица се повеќе изумира поради религиските разлики во самата ромска популација и тенденцијата на ромските политичари да се владее со слободата на Ромите преку организирање на вакви настани во кои се прикажуваат само тие што се моментално на власт. Така се измислуваат нови обичаи (пример: со кум не-Ром на Ромскиот бал).

Се прави одредена маскарада која, всушност, служи да се прикаже општествено случување на кое учесниците се маскираат и превземаат идентитет на некои други и се глуми реалноста во која Ромите не припаѓаат. Така се превзема стратегија за превземање и изведување на маска која за нив не е природна и која служи како краткотраен перформанс кој, за момент, им овозможува да бидат во туѓи чевли.

Така овие ромски балови (кои немаат никаква институционална, традиционална или некоја постојана навика) стануваат приватна маскарада, лична работа и работа која најчесто е позната само на оној кој ја реализира (обично локални и национални шерифи во ромската заедница) и која во многу случаи, не е мисловно осмислена и освестена. Таа маскарада во себе не содржи никакво потврдување, ниту конструирање на ромската култура и на ромскиот идентитет. Така, приватните организатори може да се облечат и како султани.

Облеката за нив е навестување на нов идентитет, подметнување на народот дека сè она што никогаш нема да бидат или пренагласување на нивната моќ, а со самото тоа си даваат и израз на карикатура во

општеството. Тие што ги следат организаторите на овие балови изразуваат потчинетост и превземање на улога која не би требало да ја има во современите демократски општества, а тоа се: одобрување на нивната моќ, поклонување (наведнување на главата) на фалоцентризмот на ромските моќници кои се одраз на државниот систем во РМ и неговото однесување кон Ромите.

Во секој случај во 21-от век треба да се каже дека баловите кои ги организираат некои ромски моќници не се ромски балови. Сепакво генерализирање на баловите со придавката ромски е голема навреда за Ромите во Македонија и Европа. А Папињакоро диве е голем ромски традиционален празник, без разлика на религијата, политиката или на верувањето или поклонувањето.

ПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА

„Јас го разбираам светот како поле за натпревар помеѓу ромските политички партии, коишто се натпреваруваат кој ќе направи пограндиозен, пораскошен и перспектакуларен Ромски бал!“

автор: **Едис Хасан**, политиколог

Уште во раните 90ти со почетоците на плурализмот, привилегијата да го организира ромскиот бал му припадна на првиот ромски пратеник и претседател на Партијата за целосна еманципација на Ромите (ПЦЕР), господин Абди Фаик. Всушност, политички и културолошки беше навистина интересно затоа што во рамките на (ПЦЕР) беше и КУД „Пхралипе“ од Скопје.

Тоа беше време кога ромскиот бал се одржуваше во духот и традицијата на еден празник Василица. Имајќи ја в предвид оваа временска дистанца, поводот за организирање ромски бал, избор за најубава Ромка и честа да ја врачи наградата беше на претседателот на ПЦЕР и КУД „Пхралипе“, Абди Фаик. Од појавата на политичкиот раздор во ПЦЕР, како единствен ромски политички субјект во Македонија се појавија нови две партии: Демократска прогресивна партија на Ромите и Сојузот на Ромите од Македонија. Всушност, ова се почетоците на политизирањето на ромските балови, односно нивни главни организатори да бидат политичките партии.

Генерално, сметам дека формирањето на ромските политичките партии во Македонија не се од идеолошка или политичка определба, туку резултат на недоразбирање и

лични суети на поединци. Затоа, ромските политички партии имаат интелектуално сиромашен партиско политички естаблишмент и од таму не произлегува иновативност во креирањето политичката стратегија на партиите, туку само да се задоволат личните и фамилијарните бизнис интереси. Во агендата на ромските партии има недостаток или незрелост во организирање на одредени партиски активности и одбележување на одредени важни датуми за заедницата. Замислете, дури во одбележувањето на партиските конгреси нема политички дух, туку музичко забавен аспект, тие мислат дека со тој феномен многу повеќе ќе ги мобилизираат нивните симпатизери.

Истите методи како при одбележување на ромските балови се користат и во одбележување на 8-ми Април – Меѓународниот ден на Ромите, се носат активистите во некој ресторан или се собираат на плоштадот во Шуто Оризари, се носат пејачи, музика, се делат сендвичи, излегува претседателот или одреден партиски функционер се обраќа на присутните, без некоја сериозна политичка порака и тој тренд продолжува или се копира од една, во друга и трета партија.

Тие се методите на делување. Секоја година има по неколку ромски балови организирани од ромските политички партии.

Само за потсетување: во 2015 имавме 4 ромски балови од 4 ромски партии и начинот е сосема ист. Од денешна дистанца, политичките балови претставуваат политички маркетинг со што се добиваат политички поени во јавноста, се докажува во кој од баловите има најмногу гости, која партија е помоќна за мобилизирање на населението, односно на неромските политички партии се пренесува дека сите гости на балот се нивни потенцијални политички симпатизери и гласачи.

Имено, еден ромски пратеник имаше една математика. Вели „на балот има 1.000 луѓе по 10 гласа е еднакво на 10.000 гласачи, со тоа уште во првиот изборен круг се добива пратеник или градоначалник и советници“. Оваа бројка на гласачи е веќе сериозна бројка, со која може да се стане сериозен политички фактор во Република Македонија.

Осврток кон начинот на организирање на балот во однос на искористување на одредени ресурси и заработувачката засега е табу тема, која никој јавно не ја дискутира. Парадоксално е тоа што организаторите на балот, во улога на пратеник, градоначалник, претседател на партија и слично, можеби 70% од потребните ресурси за организирање на ромскиот бал ги добиваат како средства од одредени институции, донација од големите корпорации, од одредени

донатори или поединци од и вон Македонија. Имено, ангажирањето на музичките бендови и музички ѕвезди на ромските балови, заради кои најмногу учествува публиката речиси секогаш се бесплатни. На крај, собраните средства од продажбата на влезниците за ромскиот бал, директно одат во џебовите на организаторите,

во случаиве, во џебовите на партиските лидери/функционери. За сите овие злоупотреби се зборува многу малку во јавноста, освен една вест која беше објавена во јавноста, дека поранешниот градоначалникот на Шуто Оризари испратил барање до една фабрика која произведува леб, а побарал колбаси наменети за потребите на

балот. За оваа вест, никој не дискутираше, ниту локалните советници, ниту невладините организации, ниту ромските интелектуалци. Останува да видиме до кога општата јавност нема јавно да дискутира и да биде критична за сите овие теми.

Roma Shutka Bal 2018

ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА

автор: **Алберт Мемети**, м-р по економски политики на светски пазари, Ромалитико

Ромските балови во последните неколку години станаа препознатлив тренд на политичките партии во прибирање маса на луѓе, со цел да го докажат своето гласачко тело пред нивните коалиции. Со оглед на тоа дека на политичкото поле тешко може да се докаже колку гласови ромските политички партии носат во дадените коалиции, баловите на еден начин претставуваа „доказ“ за политичката моќ на партиите. Оттука, натпреварот помеѓу политичките партии се сведе на тоа која политичка партија успеале да привлече повеќе гости на одреден настан наместо истиот да се насочи кон повисоки цели – политички или економски.

Од пресметките може да се забележи дека околу 65,000 евра од ресурсите на Ромите се трошат на балови. Иако, навидум овие ресурси се незначителни, сепак поттикнуваат низа прашања –

Дали ромските балови се навистина потребни? Дали ресурсите се најдобро потрошени или постои алтернатива од која ромската заедница би имала корист?

Несомнено е дека на секоја заедница и е потребен простор за одбележување на одредени денови, настани, славења со цел да го афирмира идентитетот, културата и слично. Основниот принцип при организирање на ромските балови е капиталот кој се вложува да се враќа назад во заедницата. Според социјалните медиуми на двата

ромски балови присуствуваа околу 2.550 гости, додека во останатите градови, Тетово и Куманово, според укажувања на некои од гостите биле присутни околу 250 гости.

Овие ресурси претставуваат дел од капиталот на ромската заедница и може да се пренаменат во рентабилни инвестиции кои ќе донесат поголем капитал во заедница. Сепак, од економска гледна точка, овие ресурси може да имаат мултиплицирачки ефект и претставуваат дополнителен приход за ромската заедница, доколку настаните се организираат

ОРГАНИЗАТОР	Вкупен број гости	Цена (во ЕУР)	Вкупно (во ЕУР)
Општина Шуто Оризари	1050	20	21,000
Сојуз на Ромите	1500	25	37,500
Куманово ¹	250	10	2,500
ПЦЕР	250	10	2,500
Вкупно			63,500

¹ Податоците за Куманово и Тетово се базираат врз основа на претпоставки.

Доколку истиот настан се одржи во локалната заедница, додадената вредност е многу поголема:

1 Организаторот, дел од продуктите потребни за организирање на настанот ќе ги набави од локалниот маркет и на тој начин ќе се креира дополнителен приход за снабдувачите;

2 Дел од човечките ресурсите како келнери, готвачи и слично ќе бидат ангажирани од локалната заедница и ќе се здобијат со дополнителен приход кој исто така дел ќе се потроши во заедницата/ локалниот маркет;

3 Дел од заработениот профит на организаторот ќе се реинвестира во истиот објект или дел ќе се потроши во локалната заедница.

Ромаверзитас започна во август 2001 година како модел на неформално образование, наменет за студенти Роми кои студираат на додипломски студии во универзитетите во Република Македонија. Ромаверзитас од програма на Фондација Отворено општество - Македонија (ФООМ) премина во Здружение на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“ од Август 2015 година, финансиран од Ромскиот образовен фонд (РЕФ) од Будимпешта.

Визија на Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“

РОМАВЕРЗИТАС е граѓанска организација која е препознатлив лидер за поддршка и развој на проактивни и квалитетно едуцирани Роми, кои ја застапуваат ромската заедница и се активно вклучени во процесите на креирање и донесување на јавни политики на локално и национално ниво.

Мисија на Здружението на граѓани „РОМАВЕРЗИТАС“

РОМАВЕРЗИТАС е граѓанска организација која активно работи за зајакнување на личните и академските капацитети на средношколците, студентите и младите Роми во Република Македонија, преку обезбедување на академска и неформална поддршка, како и поддршка за личен развој.

Цели на проектот „Ромаверзитас - со поддршка и развој кон лични и колективни еднакви пристапи и можности“:

- Да се зголеми вклученоста и квалитетот во вклучувањето на матурантите Роми на додипломски студии во универзитетите во Република Македонија;
- Да се поддржат студентите Роми на додипломски студии во одржливоста на нивните студии, нивниот премин во следен семестар, нивните академски постигнувања и нивното навремено дипломирање;
- Да се поддржи личниот и професионалниот развој на студентите Роми на додипломски и постдипломски студии, и РОМАВЕРЗИТАС Алумни;
- Да се поттикне и поддржи формирање на мрежа на млади Роми, како и нивно учество и активизам во сферата на високото образование;
- Да се поттикне и поддржи зајанувањето на ромскиот идентитет на корисниците на проектот.

Средствата за електронското списание Рома Индекс, како дел од проектот, се обезбедени од Ромскиот образовен фонд (РЕФ) од Будимпешта.

romaversitas
macedonia

Изнесените мислења и ставови во ова електронско списание не го одразуваат ставот на организацијата и донаторот.

© Здружение на граѓани РОМАВЕРЗИТАС Македонија, 2018